

Llibres per a infants i joves

molta quantitat, poca varietat

per Teresa Mañà

Roger Olmos ha il·lustrat amb unes magnífiques i tètriques làmines la llegenda de sant Jordi.

El mercat del llibre infantil en català és un mercat en expansió. Tal com es pot veure a les dades de 2007 que publica l'Institut Nacional de Estadística, els llibres per a infants i joves en català ocupen gairebé el catorze per cent de la producció editorial en aquesta llengua i són, per a més d'una editorial, el coixí econòmic. En relació amb la producció a l'Estat, les dades també són

satisfactòries: els llibres infantils en català hi representen el vint-i-sis per cent de tots els d'aquest gènere, i de l'any passat ençà l'edició de llibre infantil catalana ha augmentat un tretze i mig per cent. Si ho volem amb xifres absolutes, ens podem fer una idea del que s'arriba a publicar veient que el total de títols en català de ficció infantil i juvenil durant l'any 2007 va ser de mil vint-i-set, xifra que ens dóna una mitjana de gairebé tres títols diaris i una sensació d'infinitud per als qui en llegim i en recomanem.

Per tant, les dades són positives i la salut de la nostra literatura infantil i juvenil és bona: a més de les xifres de producció, tenim una llarga nòmina d'autors i il·lustradors (el cens que manté Andreu Sotorra a la seva revista digital «Cornabou» suma prop de vuit-cents noms); hi ha també força editorials i col·leccions (unes vuitanta editorials agremiades responen a la cerca combinada de publicar llibres infantil-juvenils en català); s'obren llibreries especialitzades en llibre infantil (aquesta cerca no és possible de fer a la pàgina del Gremi de llibreters, però sabem que a la ciutat de Barcelona els darrers anys se n'han oberts un parell o tres); hi ha un bon cartell de premis (segons el recull que publica la revista «CLIJ. Cuadernos de literatura infantil y juvenil», dinou premis, la meitat dels convocats a l'Estat espanyol l'any 2007, corresponen a convocatòries exclusivament per a obres en llengua catalana, amb algunes gratificacions seductores, com els vint-i-nou mil euros del premi Bancaixa de la Ciutat d'Alzira, els vint-i-quatre mil dels premis Vaixell i Gran Angular o els vint mil del Barcanova).

Si mirem enrere i repassem tant els articles de balanç anual que es publiquen en diverses revistes del ram —la revista «CLIJ», l'«Anuario sobre el libro infantil y juvenil» de l'editorial SM— com altres articles esparsos que valoren la literatura infantil i juvenil en

català, ens adonarem que l'opinió general és de satisfacció: les xifres indiquen que es tracta d'un mercat consolidat en augment. Però, més enllà dels números, quina és la situació? El que arriba a les nostres mans, el que llegim per comentar i recomanar, què ens sembla? Quina és l'opinió de la crítica i dels lectors, dels nois i noies que llegeixen (o potser no) aquests llibres?

Abundant però uniforme

Quan ens mirem amb esperit crític allò que s'escriu i publica en català per a nois i noies, ens adonem que als bons resultats econòmics els manca alguna altra cosa —un afany innovador, una aposta pel risc, un desig de transformació?— per a estar-ne del tot satisfets. Alguns factors —més en català que en castellà, però el cas afecta totes dues llengües— impedeixen desenvolupar-se amb la vitalitat i la diversitat que voldríem.

No afegirem res de nou si diem que un dels factors que actuen en detriment de la literatura infantil i juvenil a casa nostra —el possessiu és extensiu a la que s'hi escriu en llengua castellana— és la dependència de l'escola: els mestres són els principals prescriptors i la major part de les vendes responen a llibres recomanats: en una enquesta sobre la compra de llibres per als nois, el seixanta per cent de pares reconeixia que ho feien per prescripció del col·legi. Aquesta subordinació és probablement la causa de la poca innovació que es dona en tractaments i temes, i també d'altres mals no menors com la presència de temes curriculars o de moda i la presència de missatge educatiu explícit o (molt pitjor) camuflat.

La combinació de professor de primària o de secundària i escriptor, bastant habitual, no resulta tampoc inòcua pel que fa als temes i al tractament que reben: al factor positiu que representa tenir una experiència i un contacte directe amb el públic hi hem de restar una predisposició natural a educar i ensenyar que de vegades omple contes i novel·les de consells i discursos morals.

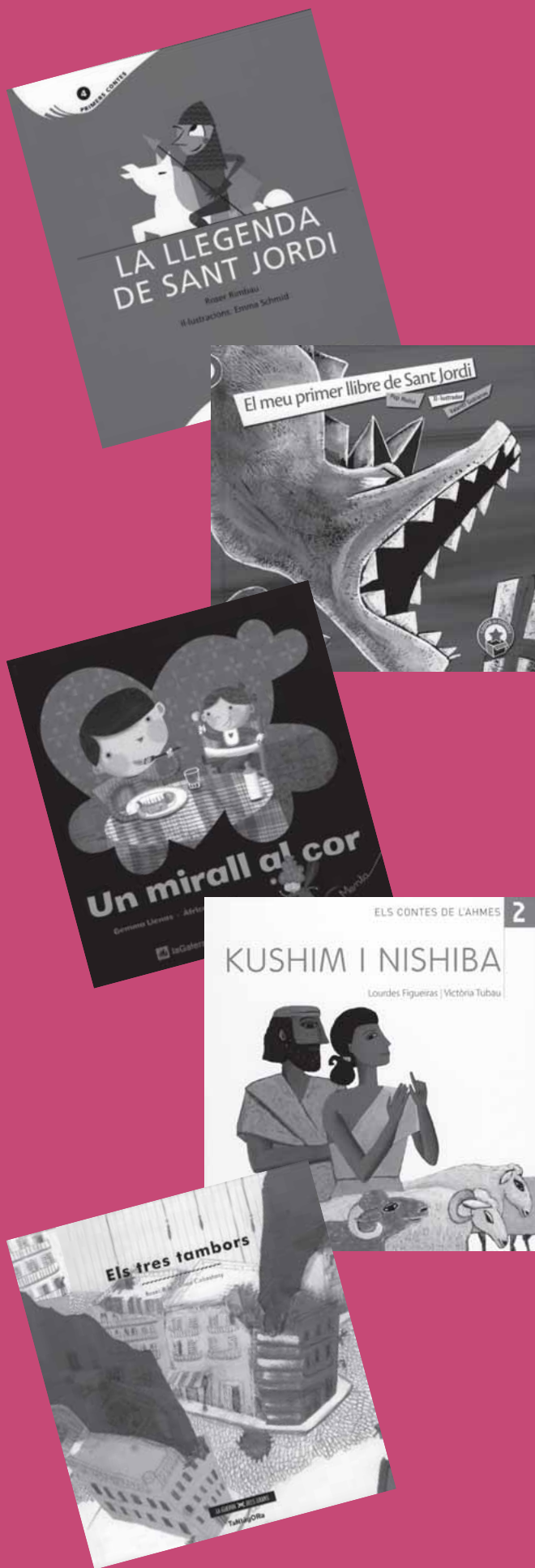
Si a aquestes limitacions hi afegim la poca renovació que proposen els docents dins les llistes de lectura als infants i joves i les generoses campanyes de les editorials per tal que recomanin els seus llibres, entendrem els milers d'exemplars venuts per alguns títols, que no deixen de ser bons o correctes, però que amb els anys podrien ser substituïts per altres de diferents i, probablement, millors. Al marge de la discussió si hi ha d'haver o no lectures obligatòries a l'ensenyament secundari i si aquestes han de ser de literatura juvenil o de clàssics de la literatura, el fet és que impera l'immobilisme. A manca d'un exemple més actual, ens servirà

la dada que recollia l'any 2002 el professor Pere Martí sobre els llibres obligatoris de lectura en català: el títol més recomanat era *Hem nedat a l'estany amb lluna plena*, de Jesús Bonals / Raimon Esplugafreda, editat per primer cop el 1981. No creiem que d'aleshores ençà hagi variat gaire.

A més, el fet que un llibre no sigui recomanat i, per tant, no es converteixi en un èxit de vendes per a l'editorial porta a descatalogar-lo i, consegüentment, a la reducció d'una oferta de qualitat. Sobre la desaparició de títols que podríem considerar imprescindibles per a les generacions futures de lectors, el col·lectiu professional de bibliotecaris i especialistes de literatura infantil llança l'alerta des de fa anys. Podem trobar un exemplar d'*El zoo d'en Pitus* però potser no localitzarem el premi Folch i Torres de fa dos anys i, molt menys, algunes obres indispensables per al lector juvenil que configuraven el catàleg de Laia. Per contra, com hem vist, s'edita més que mai i els catàlegs s'amplien, s'estenen i es reconverteixen contínuament per no deixar espai buit al taulell. Les piles de novetats s'acumulen en les dates de Nadal i Sant Jordi, sense donar temps que els títols trobin els seus lectors.

Per altra banda, l'oferta de què gaudeixen els nois és limitada quant a gèneres o formes literàries. D'entre els gèneres clàssics, és sabut que el teatre infantil i juvenil continua essent el menys present. No ens estranya que dels dinou premis esmentats anteriorment només un estigui dedicat a aquest tipus de gènere: el premi de Teatre infantil Xaro Vidal Ciutat de Carcaixent, que enguany va guanyar l'autora valenciana Teresa Broseta amb l'obra *No pugues a l'andana*, editada per Bromera. A l'actualitat, només aquesta editorial amb la col·lecció «El Micalet teatre» i El Gall editorial, amb seu a Pollença, amb la col·lecció «La Pinyeta», editen textos dramàtics que puguin ser representats pels nois i noies. Per aquest motiu es pot considerar un encert l'edició per part d'Eumo editorial de sis obres de teatre de diferents autors pensades per a l'aprenentatge del català de l'alumnat novell. El volum, titulat *Ens entenem!*, és desigual, com acostuma a passar en tota obra col·lectiva, però ofereix possibilitats reals de representació, que és el que interessa en un text d'aquest tipus.

En canvi, la poesia viu una època daurada pel que fa a l'edició. Una altra cosa és la diversitat: l'oferta regular es concentra en pocs noms, dels quals Lola Casas és el més destacat, per la quantitat de títols que ha publicat. D'aquesta autora, les Publicacions de l'Abadia de Montserrat enceten la col·lecció «Poesia de colors» amb dos títols: *Blau* i *Verd*. La mateixa editorial reedita

Versos amics, un poemari de 1998 de Joana Raspall, la veterana en aquest camp i que per la seva tasca va ser guardonada amb la Creu de Sant Jordi l'any 2006. Bromera s'afegeix a l'oferta amb l'obra del poeta Marc Granell, que amb *Oda als peus i altres poemes* fa una incursió en la poesia per a nens. En conjunt, es detecta un esgotament de les fórmules i un abandó de les formes tradicionals en pro de versos en què ritme i rima han estat substituïts per prosa retallada. Dels autors clàssics, a la col·lecció «Vull llegir poesia» de Cruïlla se'ns presenten *Formiga* de Mercè Rodoreda i *Damunt mon vaixell* de Joan Salvat-Papasseit, que en aquesta selecció han titulat *L'arc de Sant Martí*.

La major part de l'oferta de la literatura per a infants i joves es concentra en la narrativa, amb l'ús de formes clàssiques d'estructura i altres recursos. Novel·les de gènere en què no s'intenta —o no s'aconsegueix— capgirar els tòpics. Els autors no s'arrisquen a assajar, provar i proposar altres models i s'instal·len en una literatura que pugui arribar a un màxim de lectors sense exigir-los excessivament: molta acció i poca reflexió, escriptura directa i eficaç; cap innovació formal ni capacitat per a renovar i canviar. En definitiva, poques sorpreses.

La concentració temàtica i d'autors és també una de les característiques que resten varietat a la producció. En els llibres per als més petits, tenim el tema de les festes populars i tradicionals, entre les quals Sant Jordi és un clàssic inexhaurible. Vegem-ho amb unes quantes de les novetats publicades enguany: La Galera en reedita la versió il·lustrada per Cristina Losantos amb l'afegit d'un CD amb el conte narrat, mentre que Roser Rimbau l'explica de manera molt senzilla amb dibuixos d'Emma Schmid a la col·lecció «Primers contes» de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Una altra estratègia és crear productes relacionats: aquesta mateixa editorial reedita els *Poemes i cançons de Sant Jordi* il·lustrats per Max, amb els poemes més coneguts d'escriptors catalans i un CD amb les cançons creades per Josep M. Pagan, i també publica *3 contes de Sant Jordi* escrits per Enric Gomà i dibuixats per Sebastià Serra. L'editorial Baula se suma també a la festa amb dues novetats: *El meu primer llibre de Sant Jordi* de Pep Molist i Valentí Guabianas, en què s'explica la tradició de la diada, i *La llegenda de Sant Jordi*, una altra versió a càrrec de Josep F. Delgado presentada en un llibre de gran format amb magnífiques i tètriques il·lustracions de Roger Olmos. El fet que la llegenda de sant Jordi sigui el títol infantil més venut el dia del llibre a les llibreries d'Abacus —a les altres no se sap, perquè el Gremi de Llibreters no recull els llibres infantils més

venuts— ens fa pensar que l'any que ve tindrem uns quants títols més sobre el patró, la rosa i el drac.

Per als més petits, es manté la tendència d'editar llibres que eduquen, llibres per a aprendre hàbits, a comportar-se o a conèixer-se i entendre el món, com la col·lecció «Un mirall al cor» de l'editorial La Galera en què Gemma Lienas, amb l'ajut dels dibuixos d'Àfrica Fanlo, s'inventa una fada que ajuda els nens a relacionar-se amb ells mateixos i el seu entorn. A aquests llibres educatius, s'hi sumen els llibres que ensenyen, llibres a cavall entre la ficció i la imaginació, l'esquema dels quals és bastir un conte en el qual s'expliqui un contingut o uns conceptes. No hi tenim res a objectar si el conte és amè —els grans també aprenem coses per mitjà de les lectures de ficció— però de vegades la lliçó es fa massa evident. No passa això, de moment, en els llibres de la col·lecció «Els contes de l'Ahmes» de l'editorial Cruïlla escrits per Lourdes Figueiras per a ensenyar les nocions més bàsiques de les matemàtiques: *M'estima, no m'estima* sobre els números parells i senars i *Kushim i Nishiba* per a entendre la suma.

En aquesta línia, a mig camí d'instruir i entretenir, editorial Tantàgora s'atreveix amb el tema de la guerra civil per als primers lectors: la col·lecció «La guerra dels grans» presenta *Fill de rojo* escrit per Joan Portell i *Els tres tambors* a càrrec de Roser Ros, dos contes que amb veu de nen parlen dels perdedors la guerra civil, la irracionalitat de la guerra i les seves conseqüències. Ignasi Blanch i Sílvia Cabestany, respectivament, firmen les il·lustracions, sòbries i colpidores des del moment que s'obren les guardes.

A les novel·les juvenils és on tenen més presència els temes actuals com es posa de manifest en alguns dels premis de literatura juvenil de 2007: la recuperació de la memòria històrica —*Els focs de la memòria* de Jordi Sierra i Fabra, que va guanyar el premi Bancaixa de Narrativa Juvenil, editada per Bromera, té com a punt de partida l'exhumació d'una fossa comuna—, la guerra de l'Iraq —el premi Barcanova Juvenil va ser per a *Llàgrimes sobre Bagdad* de Gemma Pasqual, que narra com afecta el conflicte armat la vida i els somnis d'una noia de tretze anys—, la infància explotada —*Marvin, l'enllustrador de sabates* de Dolors Garcia i Cornellà, que té per protagonista un nen gautemalenc, va merèixer el premi de Narrativa Infantil Vicent Silvestre que edita Bromera. D'altres temes en voga entre les darreres novetats són l'especulació immobiliària, el canvi climàtic, la violència de gènere i, naturalment, el fenomen de la immigració. En cap cas, però, no es va més enllà del previsible ni s'aposta per un nou enfocament. Els nos-

tres autors, curiosament, no han entrat massivament en el terreny del *fantasy*, com han fet els autors en castellà: cap de les novel·les premiades en aquest darrer any pertany al gènere de la novel·la fantàstica.

Pel que fa als autors, hi trobem tan poca varietat com amb els temes. Fem un cop d'ull als guanyadors dels premis de literatura infantil i juvenil de l'any 2007. Entre aquests dinou premis que esmentàvem a l'inici de l'article, quants han estat guanyats per autors novells, amb el que això pot suposar de nous aires? Només dos: Josep Antoni Brotons (premi Guillem Cifré de Colònia amb *El tresor del pirata Pelut*) i Pilar Gil (premi Joaquim Ruyra per *Créixer amb Poe*). Els dos títols, editats per La Galera, són propostes força correctes però del tot convencionals.

La resta de premis se'ls reparteixen entre nou autors de llarga trajectòria i amb bastants títols publicats —Jordi Sierra (Bancaixa), Gemma Pasqual (Barcanova), David Nel·lo (Caixa Girona – Ciutat d'Olot), Xavier Bertran (Columna Jove), Enric Lluch (Far de Cullera), Pep Molist (Hospital Sant Joan de Déu), Josep M. Fonalleras (Vaixell de Vapor), Dolors Garcia i Cornellà (Vicent Silvestre), Teresa Broseta (Xaro Vidal – Ciutat de Carcaixent)— i cinc autors que ja tenen dues o més obres publicades: Lluís Miret (guanyador el mateix any dels premis Carmesina i Ramon Muntaner), Lourdes Boïgues (Enric Valor), Llorenç Capdevila (Gran Angular), Lluís Hernández (Folch i Torres) i M. Àngels Juanmiqúel (Mercè Llimona). En resum, la majoria són autors que publiquen regularment i que, per molt versàtils que puguin ser, tenen uns trets definits i coneguts.

Crítica i lectors

Davant d'aquesta oferta, crítica i lectors opinen que són millors les obres traduïdes. Pocs llibres d'autor català han merescut elogis i recomanacions; més aviat, el gruix de la producció no passa de ser considerat res més que discret; llibres que, com deia la coneguda bibliotecària francesa Geneviève Patte, no val la pena proposar-los als lectors perquè «no aporten res». Molts dels llibres que es publiquen per als infants i joves no són dolents, sinó anodins i, un cop llegits, no en queda cap traça en el lector: no sorprenen, ni emocionen, ni xoquen, ni inquieten, ni fascinen...

La crítica evidencia aquesta situació. Prenem com a referent la revista «Fariistol» del Consell català de Llibres per a infants i joves, l'única que només comenta llibres d'autors catalans. En el número de març de 2008 es critica un total de cinquanta-quatre títols, als quals es dóna una qualificació (flux, correcte, bo o

excel·lent). Comptabilitzades les valoracions de tots els títols criticats, els resultats són: sis títols fluixos, vint-i-cinc de correctes, tretze de bons i deu que aconseguïen l'excel·lent. En resum, llibres que valguin la pena segons el criteri que esmentàvem anteriorment, llibres que puguin deixar pòsit, que serien els bons i excel·lents, només vint-i-tres. Podríem pensar que aquesta ha estat una mala collita. Si ho provem amb els títols comentats el març de l'any passat obtenim un resultat similar. De cinquanta llibres, cinc són valorats fluixos, vint-i-dos passen per correctes, disset arriben a bons i sis tenen excel·lent. També aquesta vegada més del cinquanta per cent correspon a llibres que no són res. Al mateix número de març de 2008 hi ha una pàgina amb recomanacions dels llibreters: cinc llibres boníssim, tots traducció. Si més no, per a pensar-hi, oi?

La revista «CLIJ. Cuadernos de Literatura Infantil y Juvenil» edita anualment una llista d'honor en què diferents especialistes seleccionen els que consideren els millors llibres de l'any. Amb l'agreujant comparatiu d'haver de ser valorats juntament amb els llibres de totes les altres llengües i amb el desconeixement que alguns especialistes poden tenir de la producció catalana, els resultats són decebedors i deixen la literatura infantil i juvenil catalana fora de joc: fins a cinc anys, no hi ha cap títol d'autor català; de sis a vuit anys en trobem un; de vuit a deu i de deu a dotze, hi ha una absència total; a la franja de dotze a catorze en trobem un; i, finalment, per als de més de catorze anys, aconseguim col·locar-ne tres. Total: cinc títols d'autors catalans sobre seixanta títols. Podem consolar-nos veient que les altres llengües pròpies també tenen poca presència: hi ha quatre títols en basc i sis en gallec. Però aquestes llengües no tenen la nombrosa edició que tenim nosaltres de llibres de ficció infantils. La llista d'honor l'ocupen els autors traduïts —vint-i-cinc títols— seguits dels autors castellans —vint recomanacions.

I els lectors? Poc sabem sobre què compren. Només un diari, «El Periódico», dedica un petit, petit, espai als llibres infantils més venuts en castellà i en català: la darrera setmana de maig Geronimo Stilton, el detectiu ratolí, encapçalava el rànquing en totes dues llengües. Podem saber, però, què llegeixen gràcies a les llistes de llibres més prestats que s'elaboren des de la Diputació de Barcelona amb les dades de les biblioteques municipals de la «província» de Barcelona. Entre els llibres de literatura infantil i juvenil més prestats (és a dir, més llegits) de les biblioteques hi apareix un sol títol d'autor català, en setena posició. Es tracta de *La maledicció d'Odi*, un volum de la trilogia «La guerra

de les bruixes», l'original creació de l'escriptora Maite Carranza. Per davant té altres títols, gairebé tots de literatura fantàstica: els dos darrers lliuraments de Harry Potter, els vampirs de Stephenie Meyer, les aventures d'Isabel Allende i el *fantasy* d'autors en castellà (Rafael Ábalos i Laura Gallego). En la llista de llibres més prestats per als lectors de la franja de sis a nou anys no hi ha consta cap títol d'autor català ni de castellà (l'alemany Knister i la seva *Tina superbruixa / Kika superbruja* ocupen tot el palmarès); i en les edats de deu a dotze anys apareix vuit vegades sobre deu el detectiu ratolí Geronimo Stilton.

Encara un altre testimoni de la poca o nul·la presència d'autors catalans a les tries dels lectors. El Consell català de Llibres per a infants organitza, des de fa anys, un premi que atorguen els nois i noies lectors: «Atrapa llibres», concedit pels lectors de nou, deu i onze anys, i «Protagonista jove», per a la franja de tretze a quinze. Un jurat d'especialistes adults proposa tres o quatre títols per cada edat i els lectors amb les seves votacions decideixen quin és el llibre mereixedor del premi en cada una de les categories. El veredict de dels lectors ha preferit les propostes estrangeres: quatre dels cinc títols guanyadors —tres dels lectors infantils i dos dels juvenils— són traduccions. Per què deu ser?

Una literatura que produeix, ven —encara que no ho reflecteixin les llistes de més venuts ho reflecteix la nòmina dels autors i la propaganda editorial—, però en canvi no convenç els lectors. O, si més no, els bons lectors, els afeccionats, els que van a buscar llibres a la biblioteca i s'apunten a concursos de llegir. Un cas a part és el món de la il·lustració, on podem trobar propostes més heterogènies i innovadores que en l'àmbit de la creació literària.

Potser hem de parlar de dues literatures per a dos tipus de lectors: una literatura casolana, com la cuina, feta amb bons ingredients però sense innovacions formals ni enfocaments que surtin dels tòpics i de les convencions, una literatura per a paladars poc exigents, i una literatura creativa, diferent, que proposa nous gustos i combinacions de sabors imprevisibles, una literatura per a gurmets lectors. Cal esperar que els nostres escriptors s'atreveixin a proposar nous plats als afamats lectors.